

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

**AFG‘ONISTONDA YUZ BERGAN FUQAROLAR URUSH VA SSSR QO‘SHINLARINING
MAMLAKATDAN OLIB CHIQILISHIDA “JENEVA MUZOKARALARI”NING ROLI:
TARIXIY TAHLIL
(XX ASR 80-YILLARI)**

Norqo‘chqarov Xushvaqt Eshnazarovich

Termiz davlat muhandislik va agrotekhnologiyalar universiteti, o‘qituvchi

Mamatraimov Komil Mamatmurod o‘g‘li

Termiz davlat muhandislik va agrotekhnologiyalar universiteti, o‘qituvchi

Annotatsiya

Ushbu maqolada XX asrning 80-yillarida Birlashgan Millatlar Tashkiloti tashabbusi bilan tashkil etilgan Jeneva muzokaralarining Afg‘onistonda yuz bergan fuqarolar urush va SSSR qo‘shinlarining mamlakatdan olib chiqilishidagi ta’siri ma’lum dalillar va tahlillar asosida ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: Afg‘oniston, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Diego Kordoves, Jeneva muzokaralari, AQSh, SSSR, Babrak Karmal, Muhammad Najibullo, Sovet qo‘shinlari.

**РОЛЬ «ЖЕНЕВСКИХ ПЕРЕГОВОРОВ» В ГРАЖДАНСКОЙ ВОЙНЕ В АФГАНИСТАНЕ И
ВЫВОДЕ ВОЙСК СССР ИЗ СТРАНЫ: ИСТОРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ
(80-Е ГОДЫ XX ВЕКА)**

Норкучкаров Хушвакт Эшназарович

Термезский государственный университет инженерии и агротехнологий, преподаватель

Маматраимов Комил Маматмурод угли

Термезский государственный университет инженерии и агротехнологий, преподаватель

Аннотация

В данной статье, на основе определенных фактов и анализа, рассматривается влияние Женевских переговоров, инициированных Организацией Объединенных Наций в 1980-х годах, на гражданскую войну в Афганистане и вывод советских войск из страны.

Ключевые слова: Афганистан, Организация Объединенных Наций, Диего Кордовес, Женевские переговоры, США, СССР, Бабрак Кармаль, Мухаммад Наджибулла, советские войска.

**THE ROLE OF THE “GENEVA NEGOTIATIONS” IN THE AFGHAN CIVIL WAR AND THE
WITHDRAWAL OF SOVIET TROOPS FROM THE COUNTRY: A HISTORICAL ANALYSIS
(1980S)**

Norqo‘chqarov Xushvaqt Eshnazarovich

Termez State University of Engineering and Agrotechnologies, Lecturer

Mamatraimov Komil Mamatmurod o‘g‘li

Termez State University of Engineering and Agrotechnologies, Lecturer

Abstract

This article examines the impact of the Geneva talks, initiated by the United Nations in the 1980s, on the civil war in Afghanistan and the withdrawal of Soviet troops from the country, based on certain facts and analyses.

Keywords: Afghanistan, United Nations, Diego Cordovez, Geneva talks, USA, USSR, Babrak Karmal, Muhammad Najibullah, Soviet troops.

Afg‘oniston Islom Respublikasi Janubiy-G‘arbiy Osiyoning sharqiy qismida joylashgan mamlakat hisoblanadi. Afg‘oniston ko‘p millatli mamlakat hisoblanib, aholisining etnik tarkibini pushtunlar, tojiklar, o‘zbeklar, hazoriylar va boshqa millatlar tashkil etadi. Mamlakat maydonining 4/5 qismi tog‘liklardan iborat. Aholisining asosiy qismi chorvachilik va qishloq xo‘jaligi mashg‘ulotlari bilan shug‘ullanadi. Uning geografik joylashuvi ham bir jihatdan bu hududda yagona markaziy davlat vujudga kelgan davrdan boshlab to bugungi kungacha yuz berib kelayotgan yirik davlatlarning manfaatlari to‘qnashgan, tinimsiz urush-janjallar, qarama-qarshiliklar, nizolar va muammolar markazlaridan biriga aylanib qolishining asosiy sabablaridan hisoblanadi. Butun XIX asr davomida va XX asrning 20-yillarigacha bo‘lgan davr mobaynida ushbu mintaqa ingliz-rus raqobat maydoniga aylangan bo‘lsa, o‘tgan

asrning so'nggi choragidan boshlab Afg'onistonda yana nizolar va qarama-qarshiliklar qayta avj oldi. AQSH va SSSR o'rtasidagi "sovuq urush" munosabatlariga tortildi. Sobiq Ittifoq prokommunistik tuzumni himoya qilish maqsadida Afg'onistonga o'z qo'shinlarini olib kirdi. Bu esa mamlakatda yetilib turgan fuqarolar urushining boshlanib ketishiga olib keldi. Natijada mamlakatdagi siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy tizim izdan chiqdi. Afg'onistondagi bu holat asoratlarning bugungi kunda ham saqlanib qolayotganligi jahon hamjamiyati tomonidan jiddiy muammo sifatida qaralmoqda hamda ushbu muammoning xalqaro tashkilotlar doirasida hal etilishini eng to'g'ri qarorlardan deb qarashimiz mumkin. O'tgan asrning 80-yillarida ushbu muammoni hal etish maqsadida Birlashgan Millatlar Tashkiloti tashabbusi bilan "Jeneva muzokaralari" o'tkazildi. Ushbu muzokaralar bir necha bosqichda va ancha uzoq yil bo'lib o'tdi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya (Литература и методология / Materials and methods). Afg'onistondagi vaziyatni yumshatish va afg'on muammolarini hal etish uchun ko'pgina davlatlar Afg'onistonga o'z ta'sirlarini o'tkazishga harakat qildilar. AQSH, Saudiya Arabistoni, Eron, Pokiston, Xitoy, Yaponiya, Yevropaning bir qancha davlatlari afg'on muammolari, uning ichki va tashqi siyosatiga aralashishni davom ettirdilar. Afg'on muammolarini hal etishga qaratilgan xalqaro muzokaralar BMT nazoratida amalga oshdi. Afg'on muammolari bilan bog'liq ko'plab adabiyotlar yaratilgan, maqolalar chop etilgan bo'lsa-da, aynan afg'on muammolariga bag'ishlangan bir qancha adabiyotlar mavjud. Ushbu maqolada N.I. Kozarov, G.M. Korniyenko, V.F. Zayemskiy, M. Barry kabi bir qancha olim va mutaxassislarning tadqiqotlaridan foydalanildi. Shuningdek, ensiklopedik materiallar va internet manbalaridan ham foydalanildi. Ushbu maqolada shu kabi tadqiqotchilarning fikrlarini o'zaro solishtirish orqali qiyosiy tahlil, tarixiylik, izchillik, xolislik kabi metodlardan foydalangan holda mavzu mohiyatini ochishga harakat qilindi.

Muhokama va natijalar (Обсуждение и результаты / Discussion and results). Afg'onistonda siyosiy vaziyatni yaxshilash, fuqarolar urushini to'xtatish masalalari hal etilishi uchun Jeneva konferensiyasi tashkil etilgan edi. Fuqarolar urushining bu davrida bir necha million xalq Afg'oniston bilan chegaradosh bo'lgan mamlakatlarga, Rossiya va Yevropa mamlakatlariga ketishga majbur bo'ldi. Bunday inqirozli vaziyatdan chiqish, fuqarolar urushini to'xtatish, mamlakatda tinchlik va barqarorlikni ta'minlash, millat va elatlar o'rtasida birlikka erishish, qolaversa, mujohidlar o'rtasida kelishuvga erishish, Afg'onistonda siyosiy barqarorlik o'rnatish maqsadida ichki va tashqi, xalqaro kuchlar bir necha marta jiddiy harakat qildilar [1, B.12–13].

BMTning Bosh kotibi tomonidan Afg'oniston ishlari bo'yicha tayinlangan favqulodda vakili Diego Kordoves 1982-yilda Pokiston va Eronda ikki davlat rahbarlari bilan uchrashib, keyin AQSH va SSSR vakillari bilan maslahatlashib, shuningdek, Afg'oniston hukumati bilan kelishgan holda Afg'oniston inqirozini hal etish uchun Jenevada muzokaralar o'tkazishni taklif qildi. Bu xalqaro tashkilotlarning Afg'oniston masalasini hal etish bo'yicha birinchi yirik muzokarasi bo'ldi. Bunday vaziyatda muzokaralar qanday ish berishi hali noma'lum edi [2, B.73].

Jeneva muzokaralari 1982-yil 16-iyunda boshlandi. Muzokaralarda AQSH, SSSR, Pokiston va Kobul hukumati vakillari ishtirok etdilar. Bu muzokaralar olti yil davom etdi [3, B.94].

1985-yilgi BMT Bosh Assambleyasida Afg'onistondagi inson huquqlarining himoyasi masalasi alohida muhokama qilindi. Ketma-ket tasdiqlangan hujjatlar orasidagi birinchi bayonotda mamlakatda inson huquqlari bo'yicha Maxsus guruh tashkil etish masalasi belgilandi. 13-dekabrda Afg'onistonda inson huquqlari va erkinligi uchun asos bo'luvchi №40/137-sonli qaror qabul qilindi. Unda Assambleya qabul qilgan inson huquqlari buzilishining oldini olish, shaxsiy huquq va erkinliklarga o'zaro hurmat bilan munosabatda bo'lish, o'z fikrini erkin bildira olish masalalari belgilandi. Unda, shuningdek, qishloq va qishloq xo'jaligi tizimining qurolli harbiy operatsiyalar va bombardimonlar natijasida vayronaga aylangan qismlarini qayta tiklash hamda aholini o'z yashash manzillariga qaytarish masalalari ham ko'rsatib o'tilgan edi [4, B.13].

SSSR qo'shinlarining Afg'onistondagi "ikki hafta, nari borsa bir oyga cho'ziladi" degan harakati juda uzoq cho'zilib ketdi va 80-yillarning o'rtalariga kelib, Babrak Karmalning o'rniga SSSRning harakatlarini qo'llab-quvvatlaydigan, u zo'rlab singdirishga, targ'ib qilishga va o'rnatishga harakat qilayotgan sotsializm tuzumini asrab qola oladigan nomzod qidirayotgan edi. Bunday nomzodni u Muhammad Najibullo siymosida ko'rdi va uni 1986-yil ADRning prezidenti etib tayinladi [5, B.21–24].

Jahon hamjamiyatining qarshiligiga qaramay, SSSR Afg'onistondan o'z qo'shinlarini olib chiqishga harakat qilmadi. Bu esa xalqaro tashkilotlarning yanada faolroq bo'lishini talab qildi. Bu jarayonlarda Birlashgan Millatlar Tashkiloti ko'plab ishlarni olib bordi, reja va dasturlar ishlab chiqdi, qarorlar qabul qildi.

1987-yilgi shartnomaga muvofiq BMT Afg'onistonga gumanitar yordam ko'rsatish harakatlarini kuchaytirdi. Afg'oniston BMTning istiqbolli rivojlanish bo'yicha reytingida jahonda eng quyi o'rinni egalladi va faqat urush natijasida rivojlanish va qayta tiklanish jarayonlarida juda ko'plab qiyinchiliklarga yechim topish kerak edi [6, B.179]. BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligini rivojlantirish tashkiloti 1979–1991-yillar oralig'ida Afg'oniston qishloq xo'jaligini rivojlantirishda 40 % gacha o'sishga erishdi [7].

Nihoyat, 1988-yil 14-aprelda Jeneva yakunlovchi bitimlari imzolandi. Bitimning biriga AQSH va SSSR vakillari imzo chekishdi, ikkinchi bitimga Pokiston va Kobul vakillari imzo qo'ydilar. Bu bitimlarda qayd etilishicha, Afg'onistondagi siyosiy holatni mo'tadillashtirish to'rt bosqichda amalga oshirilishi nazarda tutilgan edi: birinchi bosqichda sovet qo'shinlari Afg'onistondan chiqib ketishi; ikkinchi bosqichda esa chet davlatlar aralashuviga yo'l qo'ymaslik; uchinchi bosqichda qabul qilingan xalqaro tinchlik normalari amalga oshirilishi qayd etilgan; to'rtinchi bosqich afg'on qochoqlari masalasi hal etilishini nazarda tutgan edi [8, B.186–189]. Jeneva muzokarasida Afg'onistonning kelajagi, siyosiy tuzilishi, tarkibi, mamlakatni inqirozga tortgan turli siyosiy kuchlarning o'zaro munosabatlari haqida aniq bir fikr aytilmadi. Chunki sovet qo'shinlari mamlakatdan chiqib ketgandan so'ng mamlakatdagi bir-birlariga qarshi holatda turgan kuchlar tashqi kuchlarning aralashuvisiz o'z muammolarini o'zlari hal qilishlari lozim edi. Ammo bunday bo'lmadi. Buning ustiga Jeneva muzokaralaridan so'ng Afg'oniston o'z holiga tashlab qo'yildi va unga fuqarolar urushining oldini olish uchun amaliy yordam ko'rsatilmadi. Jahon hamjamiyati ham Afg'oniston inqirozini bartaraf etish uchun yetarlicha harakat qilmadi [9, B.111–114].

Xulosa (Закключение / Conclusion). Jeneva bitimlarining amaliy tomonlaridan biri shundaki, SSSR o'z qo'shinlarini Afg'onistondan olib chiqishga majbur bo'ldi. SSSRning Afg'onistondagi harbiy harakatlari natija bermadi, uning siyosiy avanturasi o'zini oqlamadi. Afg'oniston muammosi o'z-o'zidan AQSHni ham qiziqtirib qo'ydi. Uning bu mintaqadagi asosiy nuqtasi Iroq va Eron bo'lishiga qaramay, Afg'oniston ham uni o'ziga tortgan edi [10, B.40–42].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Козырев Н.И. Женевские соглашения 1988 г. и афганское урегулирование. — М., 2000. — С. 12–13.
2. Корниенко Г.М. Как принимались решения о вводе советских войск в Афганистан и их выводе // Новая и новейшая история. — М., 1993. — № 3. — С. 73.
3. Козырев Н.И. Роль дипломатии в разблокировании «афганского узла»: от «Женевы-88» до наших дней. — М., 2009. — С. 64.
4. Заемский В.Ф. Реформы ООН и миротворчество: автореф. дис. ... д-ра полит. наук. — М., 2009. — С. 13.
5. Сафрончук В.С. Афганистан при Б. Кармале и Нажибулле // Азия и Африка сегодня. — М., 1996. — № 7. — С. 21–24.
6. Barry M. A History of Modern Afghanistan. — Cambridge: Cambridge University Press, 2006. — P. 179.
7. Резолюция СБ ООН по Афганистану (миссия «Решительная поддержка»), 2014 г. // Сайт ООН. — URL: ООН
8. Козырев Н.И. Женевские соглашения 1988 г. и афганское урегулирование. — М., 2000. — С. 186–189.
9. Козырев Н.И. Роль дипломатии в разблокировании «афганского узла»: от «Женевы-88» до наших дней. — М., 2009. — С. 111–114.